

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА В КОНТЕКСТІ ДИНАМІЧНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗМІН

THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE CONTEXT OF DYNAMIC GEOPOLITICAL CHANGES

DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2024.33.010>
УДК 94(477):327:343.337

Алла Киридон

д-р. іст. наук, проф.

директор ДНУ «Енциклопедичне видавництво»
01030, Україна, Київ, вул. Б. Хмельницького, 51 А

E-mail: akyrydon@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4375-5350>

Сергій Троян

д-р. іст. наук, проф.

Національний авіаційний університет
03058, Україна, Київ, просп. Любомира Гузара, 1

E-mail: kattis@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3053-6530>

ДЕКОНСТРУКЦІЯ СТАБІЛЬНОСТІ: ВПЛИВ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ НОВОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

24 лютого 2022 р. розпочалася повномасштабна російська агресія проти України. Вона стала продовженням російського гібридного наступу й остаточно засвідчила перехід до нової геополітичної реальності. У цьому сенсі російсько-українську війну 2014–2024 рр. слід вважати відкладеною великою європейською війною. Вона започаткувала перехід від постбіполярності до неопостбіполярної міжнародної системи. Російсько-українська війна стала найпотужнішим збройним конфліктом у Європі після закінчення Другої світової війни. Російська гібридна й

повномасштабна агресія викликала хвилю політико-дипломатичного, військового, соціально-економічного цунамі. Вона суттєво вплинула на трансформацію постбіполярного міжнародного порядку, що функціонував після закінчення «холодної війни» й розпаду Радянського Союзу та комуністичного блоку. Сьогодні неможливо точно визначити всі наслідки і зміни на міжнародній арені, до яких призведе сучасна російсько-українська війна. Проте її слід вважати переломним моментом для активізації кардинальних змін. По-перше, для сучасної неопостбіполярної системи відносин нестійкої рівноваги характерна орієнтація на трансформацію глобального міжнародного порядку в «постамериканський світ». По-друге, виникли й набирають сили інші осередки глобалізації, особливо КНР та ЄС, а також держави G 20 і БРІКС. По-третє, Російська Федерація в умовах гострого збройного конфлікту й посилення санкцій прагне створити антиамериканську/антизахідну коаліцію. По-четверте, трансформація сучасної системи міжнародних відносин відбувається в бік формування поліцентризму при збереженні «деконструкції стабільності», тобто посиленні конфліктогенного потенціалу на глобальному, регіональному, периферійному рівнях.

Ключові слова: війна Росії проти України, міжнародні відносини, неопостбіполярність, трансформація, поліцентризм, конфліктогенність.

Alla Kyrydon

Doctor of History, Professor
Director of the State Scientific Institution
“Encyclopedic Publishing House”
51-a, B. Khmelnytsky Street, Kyiv, 01030, Ukraine
E-mail: akyrydon@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4375-5350>

Serhiy Troyan

Doctor of History, Professor
National Aviation University
1, Liubomyra Huzara Avenue, Kyiv, 03058, Ukraine
E-mail: kattis@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3053-6530>

DECONSTRUCTING STABILITY: THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON THE FORMATION OF A NEW SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

On February 24, 2022, a full-scale Russian aggression against Ukraine began. It became a continuation of the Russian hybrid offensive and finally

testified to the transition to a new geopolitical reality. In this sense, the Russian-Ukrainian war of 2014–2024 should be considered a postponed major European war. It initiated the transition from post-bipolarity to a neo-post-bipolar international system. The Russian-Ukrainian war became the most powerful armed conflict in Europe after the end of the Second World War. Russian hybrid and full-scale aggression caused a wave of political-diplomatic, military, socio-economic tsunamis. It significantly influenced the transformation of the post-bipolar international order that functioned after the end of the Cold War and the collapse of the Soviet Union and the communist bloc. Today, it is impossible to accurately determine all the consequences and changes in the international arena that the modern Russian-Ukrainian war will lead to. However, it should be considered a turning point for the activation of radical changes. First, the modern neo-post-bipolar system of unstable equilibrium relations is characterized by an orientation towards the transformation of the global international order into a “post-American world”. Secondly, other centers of globalization have emerged and are gaining strength, especially the People’s Republic of China and the EU, as well as the G 20 and BRICS states. Thirdly, the Russian Federation seeks to create an anti-American/anti-Western coalition in the face of an acute armed conflict and increased sanctions. Fourthly, the transformation of the modern system of international relations takes place in the direction of the formation of polycentrism while preserving the “deconstruction of stability”, that is, the strengthening of the conflict-causing potential at the global, regional, and peripheral levels.

Keywords: *Russia’s war against Ukraine, international relations, neo-post-bipolarity, transformation, polycentrism, conflictogenicity.*

20 лютого 2014 р. Російська Федерація розпочала війну проти України, порушивши систему міжнародної безпеки у Європі, створюючи реальну загрозу поширення подальшої російської експансії на континент. Після Другої світової війни це перша велика континентальна війна на географічній мапі Європи. Реалії «гібридної» війни, продемонстрованої Росією з 2014 р., оприявнили кардинально інший характер сучасних війн — комбінацію диверсійно-підривних операцій, «проксі-війн», масштабного збройного конфлікту тощо. 24 лютого 2022 р. стало початком не тільки повномасштабної російсько-української війни, але й нової геополітичної реальності.

У цьому плані російсько-українську війну 2014–2024 рр. доречно розглядати як відкладену Велику європейську війну, що знаменує остаточний перехід до нової — неопостбіполярної — системи міжнародних відносин. Ця війна вже стала найбільшим і найруйнівнішим збройним

конфліктом у Європі після завершення Другої світової війни. Вона спричинила хвилю політико-дипломатичного, воєнного, суспільно-господарського цунамі, суттєвим чином вплинувши на реконфігурацію постбіполярного міжнародного світопорядку, що функціонував після завершення «холодної війни», зникнення біполярності та падіння комуністичного блоку. Зараз не можна достеменно точно окреслити зміни на міжнародній арені, до яких призведе сучасна російсько-українська війна, але її слід розглядати як поворотний момент у сенсі спричинення до таких трансформацій.

При цьому теоретики і практики у сфері міжнародних відносин звертають особливу увагу на конфронтацію й загострення взаємодій по лініях виникнення гібридної війни Росії проти України та її переростання у війну повномасштабну, а також протистояння між демократією і авторитаризмом в сучасному світі. Західноєвропейський дослідник Марсель Х. Ван Херпен аналізує «війни Путіна» проти Чечні, Грузії і України як прояв експансіоністської політики Російської Федерації і важливий фактор посилення нестабільності у Європі¹. Польський професор-міжнародник Станіслав Белень прямо пише про наростання турбулентності в сучасному світі під впливом конфронтації між головними гравцями на арені світової політики². Низка українських і американських науковців звертає увагу на виникнення «українського гібридного фронту»³ й загрози його переростання в нову збройну світову війну⁴. У цих умовах значно зросло протистояння між демократією й авторитаризмом. Причому ризики й загрози для ліберально-демократичного поступу стали такими високими, що, наприклад, польський дипломат професор Роман Кужняр веде мову про «присмерк ліберальної демократії»⁵.

Нове загострення ситуації відбулося під безпосереднім впливом початку повномасштабної російсько-української війни. Директор Українського наукового інституту Гарвардського університету професор Сергій Плохій не лише змістовно аналізує її витоки й причини, а також звертається до сенсів і глобальних змін, спричинених сучасною війною Росії проти України⁶. Науковці, зокрема, українські, польські, німецькі тощо визначають її як війну проти російського імперського, тобто глибоко експансіоністського Левіафана⁷, у якій для перемоги проукраїнських сил Демократії і Свободи необхідна їх консолідація⁸. Насамперед йдеться про спільність погоджених дій України й міжнародного співтовариства⁹ у контексті глобального виміру російсько-української війни ХХІ століття й комплексної реакції на неї різних держав і народів у плані створення дієвої коаліції для протидії російській збройній агресії.

У цьому плані пряма російська збройна агресія проти України стала новим викликом в умовах недієвості інституційних і правових механізмів

впливу на країну-агресора в особі ядерно-мілітарної російської держави. Водночас російсько-українська війна 2014–2024 рр. зі всією очевидністю загострила не тільки регіональні (європейські), але й глобальні міжнародні відносини. У такий споміб вона безпосередньо спричинилася до турбулентності і трансформації всієї міжнародної системи доби постбіполярності. Мета наукової статті полягає в дослідженні впливу понад десятирічної російської агресії проти України на реконфігурацію неопостбіполярних міжнародних відносин.

У сучасних обставинах російська гібридна і збройна агресія проти України стала переломним моментом із погляду акторно-мережевих зв'язків на міжнародній арені: по-перше, експансія Російської Федерації спричинила зрив існуючих міжнародно-правових норм; по-друге, відбулося розширення НАТО і консолідація Євроспільноти на основі створення Європейського політичного співтовариства, до якого входять як члени ЄС, так і країни, які не належать до цього об'єднання; по-третє, Україна як головний об'єкт віроломної російської експансії отримала перспективу європейської та євроатлантичної інтеграції, ставши кандидатом у члени ЄС і подавши заявку на вступ у НАТО; по-четверте, війна показала неефективність міжнародних інституцій (зокрема ООН і ОБСЄ) і діючих інструментів регіональної та глобальної безпеки, а ініціатива ситуативно переходить до рук неформальних чи спеціально створених груп і об'єднань — G7, G20, AUKUS (безпековий союз Австралії, Великої Британії, США), QSD/QUAD (стратегічний діалог із питань безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні Австралії, Індії, Японії, США), I2U2 або West Asian QUAD чи QUAD 2.0 (платформа співробітництва Індії, Ізраїлю, Об'єднаних Арабських Еміратів, США у сферах економіки, транспорту, продовольства, охорони здоров'я, безпеки, космосу), урешті — UDCG Рамштайн — контактна група з питань оборони України. Іншими словами, сучасна російсько-українська війна — це «не тільки про перемогу Росії чи України, а про загальні контури світу»¹⁰, тобто нову конфігурацію міжнародних відносин.

Системи міжнародних відносин формуються у процесі тривалого історичного розвитку, вони ніколи не виникають і не зникають одночасно. Руйнування й занепад однієї міжнародної системи неминуче призводить до виникнення іншої. Цей процес досить тривалий і складний. Він пов'язаний із диференціацією сил, яка поступово «сповзає» від вищих ієрархічних рівнів системи до нижчих. На кожному новому циклі еволюції міжнародних систем зростала взаємозалежність держав та міцніли зв'язки між ними. Водночас також зростала сила впливу світових центрів, значущість структурних можливостей і обмежень, визначались якісно інші параметри функціонування системи.

Системний перехід від Ялтинсько-Потсдамської до постбіполярної системи міжнародних відносин був доволі неоднозначним і в цьому сенсі навіть характеризується терміном «незавершена деконструкція»¹¹. Умови переходу до постбіполярності не давали чіткого уявлення про вірогідну політичну конфігурацію нової міжнародної системи. У цих умовах було складно й навіть марно орієнтуватися на розподіл силового міждержавного потенціалу. У новому комплексному контексті не проглядався єдиний системний ресурс, здатний визначати суб'єктну спроможність акторів на світовій арені так само практично автоматично, як це робила військова сила в попередні епохи. Це було пов'язано насамперед із браком ясності в питанні, навколо яких потужних міжнародних гравців і за якими принципами формуватимуться нові реляційні комплекси, що структуруватимуть нову глобальну систему міжнародних відносин.

Перевага західної спільноти у володінні матеріальними атрибутами сили ще не надавала їй статусу світового гегемона і не перетворювала глобальну систему на монополярну конструкцію. І те, й інше ще потрібно було вибудувати і зафіксувати у вигляді сталих структур. Імовіріше, так званий «момент монополярності»¹² полягав у тому, що Захід володів серйозними можливостями для конструювання таких структур, завдяки насамперед наявності дієвого, розгалуженого та інституціоналізованого кооперативного механізму. Ліберальний порядок всередині західної спільноти не тільки стабілізував її внутрішню організацію, але й виступав підґрунтям зусиль з обґрунтування та об'єктивації свого панівного становища у глобальній системі. Отже, конструювання, утвердження й закріплення власного домінування у глобальній системі стає первинною мотиваційною детермінантою для США та їхніх західноєвропейських союзників. Головним інструментом реалізації цих прагнень виступало поширення базових принципів ліберального порядку у глобальному масштабі¹³.

Найчастіше для загального окреслення взаємопов'язаності та взаємозалежності процесів у сфері світової політики після падіння «залізної завіси» вживають два терміни: «постбіполярна міжнародна система» або міжнародні відносини «після завершення холодної війни». У першому випадку — «постбіполярна міжнародна система» — прагнуть підкреслити зникнення дуалізму на арені міжнародної політики після розвалу СРСР як наддержави. США залишилися єдиною наддержавою, хоча окремі елементи наддержавності властиві впливовим суб'єктам сучасних міжнародних відносин. Насамперед, йдеться про Китайську Народну Республіку, Російську Федерацію і Європейський Союз. Відомий американський дослідник-міжнародник С. Гантінгтон у статті «Поодинокі наддержави» (1999 р.)¹⁴ навіть пропонував розцінювати міжнародну систему «після

холодної війни»¹⁵ як комбіновану модель у форматі «одно-багатополюсного світу», у якому домінування США межує з поліцентричним конгломератом решти країн. Такий механізм функціонування сучасної міжнародної системи мав забезпечити її тривалу стабільність. Відповідно, еволюція постбіполярності мала відбуватися «м'яко» — без серйозних і загрозливих збройних конфліктів і великих війн між впливовими міжнародними акторами з метою здобуття переваги в теруро- чи/ї таласократичному просторі.

У другому випадку — система міжнародних відносин «після завершення холодної війни» — ключовим для оцінки сучасного стану в міжнародних відносинах виступає акцентування уваги на зникненні вузлових розмежувальних ліній на арені світової політики: між соціалізмом і капіталізмом, між державним регулюванням і ринковою економікою, врешті між СРСР і США. Звідси, на думку президента Ради з міжнародних відносин США Р. Хааса, сучасний світ можна трактувати як «безполюсний», де влада розподілена між численними, але «відносно рівними» центрами¹⁶. З часом після закінчення епохи «холодної війни» з її блоковим протистоянням виокремилося щонайменше чотири таких конкурентних центри з огляду на політичні, економічні, мілітарні та ресурсні впливи — США, КНР, ЄС, Росія. Таке зростання ролі і значення інших впливових центрів сили на міжнародній арені об'єктивно вело до посилення протистояння між ними. Це потребувало вчасної актуалізації наявних міжнародних інструментів і міжнародно-правових механізмів регулювання відносин для уникнення силового геополітичного конфлікту, чого так і не було зроблено.

Неважко помітити, що обидва терміни — постбіполярна міжнародна система і міжнародні відносини «після завершення холодної війни» — мають спільні точки дотику. Це, зазвичай, дозволяє користуватися ними як синонімами і робить найпопулярнішими при виборі загального комплексного визначення для сучасної системи міжнародних відносин. Проте, як свого часу слушно зауважила українська дослідниця О. Шаповалова, природа та структура системи міжнародних відносин, що утворилась після розпаду біполярності, вже понад три десятиліття викликає серйозні наукові дебати. Невизначеність основних дистрибутивних якостей сучасної системи, неможливість унаслідок цього вписати її в будь-які типові моделі міжнародних систем, відсутність чіткої ієрархії акторів та, зрештою, наявність низки специфічних, у дечому унікальних тенденцій серйозно ускладнюють дослідження постбіполярної системи, вимагаючи якісно відмінних теоретичних і методологічних інструментів наукового аналізу¹⁷. Окрім того, з плином часу розширюється емпіричний матеріал для наукових пошуків, виступають на поверхню донедавна приховані

тенденції, які у багатьох випадках виходять за рамки сформованих аналітичних картин або навіть безпосередньо їх порушують¹⁸. Тому, на нашу думку, понад тридцятирічний період функціонування міжнародних відносин після глобальних системних трансформацій 1989–1991 років, падіння комунізму і руйнації СРСР не є однорідним. У ньому чітко прослідковується кілька базових етапів.

Перший етап — 1991–2005 рр. — у понятійно-термінологічному ключі доречно визначити як постбіполярний. Він характеризувався відходом від конфронтаційного двополюсного світу до створення консенсусної системної міжнародної моделі на основі співробітництва при збереженні впливу наддержави в особі США. Після розпаду СРСР і світової комуністичної системи відбулося включення цього простору до сучасних глобалізаційних процесів. Нового імпульсу розвитку набули регіональні інтеграційні процеси, зокрема і в Європі. У 2004 р. відбулося перше розширення НАТО і ЄС за рахунок держав колишнього східного блоку. Безпековий вимір кооперації і координації спільних дій характеризувався створенням глобальної антитерористичної коаліції за участі США і Росії після терористичної атаки 11 вересня 2001 р.

Другий етап — 2005–2014 рр. — зростання конфронтації, переходу до нової «холодної війни» і «піднесення інших». Він характеризувався переходом до кризового багатопольсного світу міжнародної політики на основі, по-перше, посилення ролі низки міжнародних акторів — Європейського Союзу, Китайської Народної Республіки, Російської Федерації; по-друге, зростання безпекових ризиків і викликів, пов'язаних зокрема з вибухом революційних подій Арабської весни у країнах Великого Близького Сходу в 2010–2013 рр. і їх різноплановими наслідками; по-третє, ерозії існуючого міжнародно-правового порядку внаслідок імперської експансіоністської політики Росії, яка знайшла вираження у війнах проти Грузії (2008 рік) і України (з 2014 року)¹⁹.

Третій етап — триває від 2014 року і може бути визначений як неопостбіполярний. Він відзначається подальшим зростанням конфліктості міжнародної системи, кризою систем глобальної і регіональної безпеки, хаотизацією міжнародних відносин, остаточним переходом до нової або другої «холодної війни», яку окремі дослідники навіть називають «світовою гібридною війною» (В. Горбулін, М. Станчев, Ю. Фельштинський)²⁰. Важливим чинником зростання хаотизації та конфліктості в міжнародних відносинах на етапі неопостбіполярності виступає агресивна і експансіоністська політика Російської Федерації, що знайшло вираження у її війні проти України — спочатку гібридній (з 26 лютого 2014 року), а потім конвенційній повномасштабній (з 24 лютого 2022 року). Російсько-українська війна стала серйозним викликом і

загрозою для ліберально-демократичного світопорядку, який ще в першій декаді XXI століття розглядався як визначальний вектор сучасного суспільного розвитку.

Зазначимо, що в руслі різних парадигм міжнародних відносин було зроблено низку спроб побудувати концептуальну модель міжнародної системи, здатну враховувати як матеріальні, так і ідейні фактори. Найперспективнішою серед них видається конструктивістська модель Г. Соренсена, який у своїх публікаціях розкриває роль матеріальних, ідейних та інституційних факторів у трансформації світового порядку в постбіполярний період крізь призму їхнього впливу на природу державності та диференціацію держав за характером їхньої державності. На базі цих міркувань Г. Соренсен у своїй статті «Міжнародний порядок якого типу?» пропонує розглядати сучасну міжнародну систему як комбінацію з чотирьох аспектів — військово-політичного балансу сил між державами, архітектури міжнародних інститутів, сфери ідей та ідеологій та економічної сфери виробництва, фінансів і перерозподілу благ²¹. Однак, виділивши і розглянувши ці аспекти в самостійній якості, Г. Соренсен не виробив чіткої моделі їх синтезування в цілісне бачення. До того ж, він сприймає превалювання ліберального проєкту Заходу у глобальній системі як доконаний факт, хоча при цьому визнає, що для побудови стабільного світового порядку на основі принципів ліберальної демократії необхідно виконати низку непростих завдань і узгодити між собою матеріальні, ідейні та інституційні фактори²².

Гібридна агресія Російської Федерації проти України (з 20 лютого 2014 р.), а надалі її переростання в широкомасштабну війну (з 24 лютого 2022 р.) фактично стали початком серйозної трансформації постбіполярної системи міжнародних відносин, яка склалася в основних рисах після падіння СРСР і світової системи соціалізму (1991 р.). Росія одноосібно поставила під загрозу не лише суверенітет і територіальну цілісність України, але й почала демонтаж усієї міжнародно-правової конструкції сучасного світового порядку. Її агресивні кроки викликали відповідну реакцію опору не лише української держави й суспільства, але спричинили санкційний тиск із боку демократичної частини світового співтовариства. Свідченням цього стали запроваджені з 2014 р. (а особливо від кінця лютого 2022 р.) індивідуальні та секторальні санкції проти Росії, російських компаній, юридичних і фізичних осіб та підтримка Генеральною Асамблеєю ООН 14-ти резолюцій (ухвалених упродовж 2014–2023 рр.) щодо відновлення повної територіальної цілісності та суверенітету України в міжнародно визнаних кордонах 1991 р.²³

Вся історична еволюція міжнародних відносин наочно ілюструє факт трансформуючої сили потужних збройних конфліктів, які неминуче

сприяють формуванню нової міжнародної системи і її безпекового виміру. При цьому умови миру й вектори розвитку нового світопорядку диктують держави-переможці. Російсько-українська війна має всі шанси увійти в історію як вагомий чинник трансформації сучасного світового порядку. Вона стала найруйнівнішим конфліктом у Європі після закінчення Другої світової війни. Професор Гі-Вук Шин відзначає, що вторгнення Росії в Україну викликало «геополітичну бурю, яка провокує сейсмічні зрушення в міжнародному порядку». Зараз важко передбачити усі аспекти впливу цієї війни на зміни в міжнародно-правовому порядку. Проте з великою долею вірогідності «російсько-українська війна стане важливим поворотним моментом, як холодна війна почалася в 1945 році, а ера глобалізації почалася з розпадом Радянського Союзу в 1991 році»²⁴.

У сучасних неопостбіполярних відносинах хиткої рівноваги очевидна спрямованість до перетворення світового міжнародного порядку на «пост-американський світ» (за визначенням американського політолога Ф. Закарії). У однойменній праці він звернув увагу на критичну динаміку відносин між старими й новими акторами глобального рівня²⁵. У такому контексті питання про можливу реакцію інших держав на скорочення або можливий принциповий перегляд ролі та впливу США на міжнародній арені залишається відкритим. Це означає не що інше, як відносну нестійкість і подальші зрушення в переструктуруванні всієї сучасної системи міжнародних відносин під впливом трансформаційної еволюції і змін у світі «постміжнародної політики» (за Дж. Розенау)²⁶.

Наслідком цього на сучасному етапі еволюції міжнародних відносин «після холодної війни» стала так звана «друга холодна війна». Цей термін використовують із 2010-х років для означення політичного, економічного, військового та іншого протистояння між Європейським Союзом і США, з одного боку, та Російською Федерацією, з іншого. На думку академіка РАН Ю. Рижова, принциповою відмінністю сучасної «холодної війни» є те, що вона ведеться в умовах війн нового характеру — гібридних. У серпні 2015 р. він зазначив, що російська влада, розпочавши агресію проти України, ввела Росію в історичну та стратегічну пастку, а «друга холодна війна» наближається до свого апогею²⁷. На завершення першої чверті XXI століття «сезон змагань» між Заходом та Росією за впливи, зокрема у Східній Європі та на Близькому Сході, знову відкритий.

Відкритим залишається й питання подальшої еволюції всієї системи міжнародних відносин у неопостбіполярному світі та тенденцій її перетворення з конфронтаційної у систему співробітництва. Російсько-українська війна в цьому плані має характер «опосередкованої війни між Росією та НАТО»²⁸ із глобальними наслідками, що прискорюють реконфігурацію всього міжнародного порядку. Актуальним вважаємо перспек-

тивний підхід французького політолога Б. Бадье до розуміння майбутнього світового порядку²⁹. Зокрема, йдеться про те, що «силова гра» на кшталт російсько-української війни є безперспективною і руйнівною, в тому числі й для Росії, потуга якої неухильно згасає³⁰. Сучасний міжнародний порядок більше не може регулюватися невеликим клубом потужних світових гравців, які виключають слабших, ігнорують їхні вимоги й вимоги справедливості та дотримання норм міжнародного права.

Загалом постбіполярні міжнародні відносини упродовж понад трьох десятиліть еволюції проходять шлях від монополярної конфігурації до поступового оформлення мультиполярності неопостбіполярного типу. Водночас сучасна міжнародна система містила потужні передумови як для геополітичної поляризації, так і для переходу до більш збалансованих механізмів глобального управління. Проте в часових рамках завершення першої чверті XXI століття увиразнюється факт очевидних змін у тенденціях трансформації системи неопостбіполярних міжнародних відносин у зв'язку зі зростанням конфліктогенності, особливо під впливом деструктивного впливу російсько-української війни 2014–2024 рр. Це знайшло своє вираження в перебігу міжнародних процесів у ході трансформації сучасних міжнародних відносин. Вони пройшли шлях від постбіполярних відносин консенсусного і коопераційного характеру «після завершення холодної війни» (1991–2005 рр.) до дедалі більш конфліктогенних відносин із поверненням до нової холодної війни (2006–2014 рр.), а надалі до неопостбіполярних відносин в умовах зростання хаотизації на міжнародній арені, зокрема під визначальним впливом російської агресії проти України, особливо після вступу її у фазу повномасштабної війни з 24 лютого 2022 р. Російсько-українська війна розкрила всю недієвість, фантомність і забюрократизованість нинішньої міжнародної системи й сучасного міжнародно-правового порядку.

У сучасних умовах «присмерку ліберальної демократії» у протистоянні з авторитарними й диктаторськими режимами, криз і воєн неопостбіполярної доби це означає не що інше, як відносну нестійкість і подальші зрушення в реструктуризації всієї системи міжнародних відносин. Така тенденція має перспективи і з погляду історичного досвіду, який вказує не лише на обов'язкову множинність реальних суб'єктів політики й альтернативність світового політичного процесу, але й на короткочасність відвертої домінації. За результатами аналізу І. Валлерстайна, спроможність держави-гегемона безперешкодно нав'язувати свою волю іншим великим державам обмежується 25-50 роками³¹. Сьогодні виникають і поступово набирають сили інші глобалізаційні центри, зокрема КНР, ЄС, низка держав так званого глобального Півдня, а Росія в умовах гострого збройного конфлікту й санкцій прагне створити анти-

американську / антизахідну коаліцію. Усе це дозволяє передбачати, що у стратегічній перспективі (15–20 років) трансформація сучасної системи міжнародних відносин відбуватиметься у бік формування поліцентризму при збереженні конфліктогенного потенціалу на глобальному, регіональних і периферійних її рівнях. Це буде поєднуватися з прагненням окремих потужних гравців-суб'єктів міжнародної системи до домінації при можливому занепаді чи зниженні геополітичної та гео економічної ваги інших міжнародних акторів.

¹ Marcel H. Van Herpen. *Putin's Wars: The Rise of Russia's New Imperialism*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2014. 296 p.

² Bieleń S. *Turbulence in the Post-Cold War Era*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021. 237 p.

³ Світова гібридна війна: український фронт: монографія. За заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.

⁴ Felshtinsky Y., Stanczew M. *Blowing Up Ukraine: The Return of Russian Terror and the Threat of World War III*. London: Gibson Square, 2022. 304 p.

⁵ Kuźniar R. *Zmierzch liberalnego porządku międzynarodowego 2011–2021*. Warszawa: Wyd. Naukowe SCHOLAR, 2022. 326 s.

⁶ Плохій С. Російсько-українська війна: повернення історії. Київ: КСД, 2023. 400 с.

⁷ Киридон А.М., Троян С.С. Українська пастка для російського Левіафана. Київ: Ніка-Центр, 2023. 400 с.; Російська імперська державність: сучасні міжнародні виміри: аналітичний альманах. Ч. І. За заг. ред. д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України А.І. Кудряченка. Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2023. 332 с.

⁸ Bartosiak J., Zychowicz P. *Wojna o Ukrainę. Wojna o świat*. Poznań: Rebis, 2023. 312 s.; Bruszewski M., Kozubel M., Szopa M.. *Wojna rosyjsko-ukraińska. Pierwsza faza*. Warszawa: Bellona, 2023. 323 s.; Małkiewicz A., Szymaniec P. *Wojna nowego wieku? Agresja Rosji przeciw Ukrainie 2022–2023*. Tarnowskie Góry: Inforteditions, 2023. 540 s.; Wojczal K. *To jest nasza wojna. Ukraina i Polska na wspólnym froncie*. Warszawa: Prześwity, 2023. 421 s.; Przebinda G. *Ostatnia wojna Putina. Rozprawa filologa z Rosją*. Kraków: Znak, 2023. 725 s.; Rüdiger von Fritsch. *Putins Krieg und die Folgen*. Berlin: Aufbau Verlage, 2022. 160 s.

⁹ Віднянський С., Мартинов А. Війна Росії проти України та міжнародне співтовариство. Київ: Парлам. вид-во, 2023. 336 с.

¹⁰ Грицак Я. Війни модерної доби та російсько-українська війна. URL: <https://zbruc.eu/node/111693>

¹¹ Шаповалова О. І. Системний перехід від Ялтинсько-Потсдамської до постбіполярної системи міжнародних відносин: незавершена деконструкція. *Науковий вісник Дипломатичної академії України при МЗС України*. Київ: ДАУ, 2014. Вип. 20. С. 94–107.

¹² Krauthammer Ch. The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*. 1991. Vol. 70. No. 1. P. 23–33.

¹³ Ikenberry J. The restructuring of the international system after the Cold War. M. P. Leffler, O. A. Westad (eds.). *The Cambridge history of the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. P. 536.

¹⁴ Huntington S. P. The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*. 1999. Vol. 78. No. 2. Pp. 35–49.

¹⁵ Kuźniar R. Pozimowojenne dwudziestolecie: 1989 — 2010. Stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku. Warszawa: Wyd. Naukowe SCHOLAR, 2011. 536 s.; Trojan S. Świat po zimnej wojnie: zasady ewolucji współczesnego porządku międzynarodowego. *Ład światowy w perspektywie relacji transatlantycznych*. Redakcja naukowa Wojciech Gizicki. Lublin: Instytut Sądecko-Lubelski, 2014. S. 37–46.

¹⁶ Haass R. N. The Age of Nonpolarity. What Will Follow U.S. Dominance. *Foreign Affairs*. May/June 2008. Vol. 87. No. 3. Pp. 44–56.

¹⁷ Trojan S., Kyrydon A. International relations as a system and a discipline: From the westphalian to the post-westphalian world order. *Studia i Analizy Nauk Polityce*. 2021. No 1. Pp. 107–121.

¹⁸ Shapovalova O. I. The structural parameters of the post-bipolar system of international relations. *Actual problems of international relations*. Release 119 (part I). Kyiv: KNU, 2014. P. 34.

¹⁹ Киридон А.М., Троян С.С. Російсько-грузинський конфлікт серпня 2008 року: історико-політологічний аналіз. Рівне-Київ: КиМУ; РІС КСУ, 2009. 80 с.; Киридон А.М., Троян С.С. Українська пастка для російського Левіафана. Київ: Ніка-Центр, 2023. 400 с.

²⁰ Світова гібридна війна: український фронт: монографія. За заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с.; Felshtinsky Y., Stanczew M. Blowing Up Ukraine: The Return of Russian Terror and the Threat of World War III. London: Gibson Square, 2022. 304 p.; Felshtinsky Y., Stanczew M. Trzecia wojna światowa. Bitwa o Ukrainę. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS, 2015. 460 s.

²¹ Sørensen G. What Kind of World Order?: The International System in the New Millennium. *Cooperation and Conflict*. 2006. Vol. 41. No. 4. Pp. 343–363.

²² Ibid. P. 359.

²³ Sullivan J., Bowman B. UN general assembly votes 141-7 for Russian forces to withdraw from Ukraine. URL: <https://www.fdd.org/analysis/2023/02/24/unga-votes-141-7-russian-forces-withdraw-from-ukraine/>

²⁴ Gi-Wook Shin. In the Wake of Russia's Invasion of Ukraine, Korea Should Join Its Peers in Defending the Liberal International Order. URL: <https://fsi.stanford.edu/news/wake-russia%E2%80%99s-invasion-ukraine-korea-should-join-its-peers-defending-liberal-international>

²⁵ Zakaria F. The Post-American World and the Rise of the Rest. New York–London, 2008. 292 p.

²⁶ Rosenau J. Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity. Princeton: Princeton University Press, 1990. 480 p.

²⁷ Trojan S., Kyrydon A. Conceptual Fundamentals of Post-Westphalian International Relations. *Roczniki Nauk Społecznych*. Vol. 12 (48). No. 4. 2020. P. 81.

²⁸ Zięba R. Implikacje polityki rozszerzania NATO. *Rocznik Integracji Europejskiej*. 2023. No. 17. S. 119.

²⁹ Badie B. New Perspectives on the International Order. No Longer Alone in This World. London: Palgrave Maximilian, 2019. 156 p.

³⁰ Świder K. System międzynarodowy i jego perspektywy w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej. *Sprawy Międzynarodowe*. 2023. No. 76 (1). S. 46.

³¹ Валлерстайн И. Три отдельных случая гегемонии в истории капиталистической мир-экономики. *Ойкумена. Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций*. Вып. 1. Харьков: Константа, 2003. С. 160–169.

REFERENCES

1. Badie, B. (2019). *New Perspectives on the International Order. No Longer Alone in This World*. London: Palgrave Maximilian [in English].
2. Bartosiak, J. & Zychowicz, P. (2023). *Wojna o Ukrainę. Wojna o świat*. Poznań: Rebis [in Polish].
3. Bieleń, S. (2021). *Turbulence in the Post-Cold War Era*. Warszawa: Publishing house of the University of Warsaw [in English].
4. Bruszewski, M., Kozubel, M. & Szopa, M. (2023). *Wojna rosyjsko-ukraińska. Pierwsza faza*. Warszawa: Bellona [in Polish].
5. Felshtinsky, Y. & Stanczew, M. (2022). *Blowing Up Ukraine: The Return of Russian Terror and the Threat of World War III*. London: Gibson Square [in English].
6. Felshtinsky, Y. & Stanczew, M. (2015). *Trzecia wojna światowa. Bitwa o Ukrainę*. Poznań: Dom Wydawniczy REBIS [in Polish].
7. Gi-Wook Shin. (2022). *In the Wake of Russia's Invasion of Ukraine, Korea Should Join Its Peers in Defending the Liberal International Order*. <https://fsi.stanford.edu/news/wake-russia%E2%80%99s-invasion-ukraine-korea-should-join-its-peers-defending-liberal-international> [in English].
8. Gorbulin, V. P. (Ed.) (2017). *Svitova gibrydna viyna: ukrainskyy front*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
9. Haass, R. N. (2008). The Age of Nonpolarity. What Will Follo U.S. Dominance. *Foreign Affairs*, May/June, 87, 3, 44–56 [in English].
10. Hrytsak, Ya. (2022). *Viny modernoyi doby ta rosiys'ko-ukrayins'ka viyna* <https://zbruc.eu/node/111693> [in Ukrainian].
11. Huntington, S. P. (1999). The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*, 78, 2, 35–49 [in English].
12. Ikenberry, J. (2010). The restructuring of the international system after the Cold War. M. P. Leffler, O. A. Westad (Eds.). *The Cambridge history of the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].
13. Krauthammer, Ch. (1991). The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*, 70, 1, 23–33 [in English].
14. Kudriachenko, A.I. (Ed.) (2023). *Rosiy's'ka impers'ka derzavnist': suchasni miznarodni vymiry: analitychnyy al'manah*. Ch. 1. Kyiv [in Ukrainian].
15. Kuźniar, R. (2011). *Pozimowojenne dwudziestolecie: 1989–2010. Stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku*. Warszawa: SCHOLAR [in Polish].
16. Kuźniar, R. (2022). *Zmierzch liberalnego porządku międzynarodowego 2011–2021*. Warszawa: SCHOLAR [in Polish].
17. Kyrydon, A. M. & Troyan, S. S. (2009). *Rosyjsko-gruzynskiy konflikt serpnia 2008 roku: istoryko-politologichnyy analiz*. Kyiv–Rivne: RIS KSU [in Ukrainian].
18. Kyrydon, A.M & Troyan, S. S. (2023). *Ukrainska pastka dla rosyjskiego Leviafana*. Kyiv: Nika-Centr [in Ukrainian].
19. Małkiewicz, A. & Szymaniec, P. (2023). *Wojna nowego wieku? Agresja Rosji przeciw Ukrainie 2022–2023*. Tarnowskie Góry: Inforteditions [in Polish].
20. Marcel H. Van Herpen (2014). *Putin's Wars: The Rise of Russia's New Imperialism*. Lanham: Rowman & Littlefield [in English].
21. Plokhyy, S. (2023). *Rosiy's'ko-ukrayins'ka viyna: povernennya istoriyi*. Kyiv: KSD [in Ukrainian].
22. Przebinda, G. (2023). *Ostatnia wojna Putina. Rozprawa filologa z Rosją*. Kraków: Znak [in Polish].

23. Rosenau, J. (1990). *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity*. Princeton: Princeton University Press [in English].
24. Rüdiger von Fritsch (2022). *Putins Krieg und die Folgen*. Berlin: Aufbau Verlage [in German].
25. Shapovalova, O. I. (2014). Systemnyy perekhid vid Yaltyns'ko-Potsdams'koyi do postbipolyarnoyi systemy mizhnarodnykh vidnosyn: nezavershena dekonstruktsiya. *Naukovyy visnyk Dyplomatychnoyi akademiyi Ukrayiny pry MZS Ukrayiny*, 20, 94–107 [in Ukrainian].
26. Shapovalova, O. I. (2014). The structural parameters of the post-bipolar system of international relations. *Actual problems of international relations*, 119, I, 34–51 [in English].
27. Sørensen, G. (2006). What Kind of World Order?: The International System in the New Millennium. *Cooperation and Conflict*, 41, 4, 343–363 [in English].
28. Sullivan, J. & Bowman, B. (2023). *UN general assembly votes 141-7 for Russian forces to withdraw from Ukraine*. <https://www.fdd.org/analysis/2023/02/24/unga-votes-141-7-russian-forces-withdraw-from-ukraine/> [in English].
29. Świder, K. (2023). System międzynarodowy i jego perspektywy w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej. *Sprawy Międzynarodowe*, 76 (1), 45–76 [in Polish].
30. Trojan, S. (2014). Świat po zimnej wojnie: zasady ewolucji współczesnego porządku międzynarodowego. *Ład światowy w perspektywie relacji transatlantyckich*. Redakcja naukowa Wojciech Gizicki. Lublin: Instytut Sądecko-Lubelski, [in Polish].
31. Troyan, S. & Kyrydon, A. (2020). Conceptual Fundamentals of Post-Westphalian International Relations. *Roczniki Nauk Społecznych*, 12 (48), 4, 69–85 [in English].
32. Troyan, S. & Kyrydon, A. (2021). International relations as a system and a discipline: From the westphalian to the post-westphalian world order. *Studia i Analizy Nauk Polityce*, 1, 107–121 [in English].
33. Vallerstain, I. (2003). Tri otdelnykh sluchaya gegemonii v istorii kapitalisticheskoy mir-ekonomiki. *Oykumena. Almanakh sravnitelnykh issledovaniy politicheskikh institutov, sotsialno-ekonomicheskikh sistem i tsivilizatsiy*, 1, 160–169 [in Russian].
34. Vidnyanskyj, S. & Martynov, A. (2023). *Viyina Rosiyi proty Ukrayiny ta mizhnarodne spivtovarystvo*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
35. Wojczal, K. (2023). *To jest nasza wojna. Ukraina i Polska na wspólnym froncie*. Warszawa: Prześwity [in Polish].
36. Zakaria, F. (2008). *The Post-American World and the Rise of the Rest*. New York-London: W.W. Norton & Company [in English].
37. Zięba, R. (2023). Implikacje polityki rozszerzania NATO. *Rocznik Integracji Europejskiej*, 17, 113–126 [in Polish].

Received: 17.04.2024. Approved: 27.06.2024. Published: 28.10.2024.